Ingio mâ ir cullas immundizchas?

Sast tü amo, cur cha tü hast dischmiss l’ultima chosa aint illas immundizchas? Esa stat il paket da cornflakes cha tü hast fini hoz in daman, il tschic cha tü hast mas-chà sülla via da scoula obain la bavronda aint illa butiglia da PET be güst avant? Tenor las indicaziuns da la Confederaziun prodüa üna persuna in Svizra ad on var 700 kils immundizchas. Quai sun plü o main 2 kils immundizchas per di e persuna. Perquai esa da’s dumandar: Ingio ir cun tuot las immundizchas?

Ils ultims decennis sun las immundizchas dvantadas ün problem per nos ambiaint. Hozindi daja nempe bler daplü immundizchas co plü bod. Il motiv es tanter oter il standard da viver ot cha nus vain. Nus vulain adüna daplü, tuot adüna plü nouv, meglder e plü bel. Actualmaing vegnan prodüttas in Svizra quasi trais jadas daplü immundizchas chasanas (las immundizchas da las chasadas, da büros e dad intrapraisas pitschnas) co avant ün mez tschientiner. Eir ils tips d’immundizchas s’han müdats ils ultims ons. Immundizchas plü nouvas sun plastics, chemicalias, substanzas radioactivas ed apparats electronics. Bleras da quellas substanzas sun immundizchas specialas, perquai ch’ellas cuntegnan substanzas fich toxicas. Plü bod büttaiva la glieud las immundizchas in foss e valluns. Quai attraiva üna pruna utschels e rattas e provochaiva üna spüzza terribla, aua contaminada e dafatta incendis. Hoz vain la mità da las immundizchas, las immundizchas combustiblas (quai voul dir quellas chi pon gnir arsas), dischmissa aint in ün implant per arder immundizchas. Tschella mità da las immundizchas vain reciclada. Ma avant co dischmetter ün prodot i’l dret lö, esa da resguardar sia producziun e furniziun.

In Svizra douvra per exaimpel mincha persuna in media passa 100 kils palperi e chartun ad on. Üna radschun sun sainza dubi las furniziuns a chasa dad intrapraisas sco Zalando, Galaxus e Brack. Per far palperi e chartun ston gnir schmers blers bös-chs. La producziun douvra tanter oter bler’aua, benzin ed öli. Uschè po per exaimpel ün liter öli vegl contaminar 1 milliun liters aua. La producziun d’üna battaria douvra 50 jadas daplü energia co quai ch’ella furnischa. Facit: Las megldras immundizchas sun quellas chi vegnan evitadas da bella prüma. Schi’s voul redüer la quantità da las immundizchas, esa dimena important da pensar fingià cun cumprar al sach d’immundizchas e da’s fatschendar da la fabricaziun e l’ütilisaziun dal prodot e sia maniera da dischmetter. I fa sen da cumprar prodots cun paca imballascha o cun üna imballascha da retuornar, da dovrar butiglias reütilisablas, da portar büschmainta veglia amo dovrabla, da cumprar prodots chi han üna lunga dürada da vita e da reparar apparats defets.

Reciclar immundizchas per darcheu guadagnar materias prümas (sco per exaimpel laina ed öli) e tillas integrar aint illa circulaziun economica es üna procedura importanta per cumbatter la s-charsdà d’energia e da resursas da nos muond. Per exaimpel as poja crear palperi nouv cun palperi vegl, prodüer nouvs recipiaints cun PET e fertilisar l’üert cul cumpost. In Svizra s’esa consciaint daspö lönch chi’s renda da reciclar. Fingià i’l 19avel tschientiner guadagnaivan firmas svizras raps cun ramassar materialias reciclablas. L’argumaint da la protecziun da l’ambiaint es pür gnü pro, cur cha la società s’ha inaccorta cha las materias prümas piglian üna fin.
La Svizra ha üna da las quotas da reciclagi las plü otas e quai a reguard tuot las materialias. Uschè reciclain nus per exaimpel 95% dal vaider ed 81% dal palperi e chartun. Intant cha’l reciclagi da tscherts materials ragiundscha plan a plan la limita dal pussibel, ha la dischmissa

per exaimpel dal material biogen grond potenzial: l’s fa quint chi vegna dischmiss ün milliun tonnas mangiativas be aint illas chasadas privatas. l’s tratta dimena dal sguaz da victuaglias, quai chi vain nomnà per inglais 'food waste'.
Pel reciclagi mettan ils cumüns a disposiziun lös da ramassar/deposits centrals per vaider, aluminium ed oters metals, öli vegl, chartun, PET e.u.i. Cun reütilisar las immundizchas spargnain nus materias prümas (p.ex. lain per palperi nouv) e bler’energia (p.ex. forza electrica per fabricas da vaider). La reütilisaziun vain finanziada cun üna taxa chi vain pajada culla cumpra dal prodot. Quai vala per exaimpel per prodots sco battarias, imballaschas da bavrondas o eir apparats electronics.

Malgrà las pussibiltats da reciclar s’haja stuvü arder amo adüna 126'000 tonnas immundizchas dal 2024 aint il Grischun. Quai vain fat da möd controllà daspö l’on 1914. Daspö l’on 1975 capita quai aint il implant per arder immundizchas a Termin/Trimmis. Il material combustibel vain manà nanpro cun camiuns e cun vaguns da viafier. Per proteger l’ajer e las auas sun gnüdas applichadas a partir dals ons 1980 proceduras per nettiar las svapurs. La vapur, chi resulta cun arder las immundizchas, vain manada in üna rait da chalur a distanza chi s-choda divers edifizis, per exaimpel eir a Cuoira. Cun üna part da la chalur vain ultra da quai amo prodüt electricità.
Na tuot las parts da las immundizchas ardan. Quai chi nun arda, resta inavo aint il implant. Otras immundizchas sviluppan gas toxics cun arder. Per nu donnagiar l’ambiaint vegnan quellas substanzas nuschaivlas filtradas. Dal chamin sortan a la fin finala be plü vapurs d’aua e dioxid carbonic (CO_2). Las restanzas aint il implant ed aint ils filters sun toxicas. Ellas ston gnir dischmissas aint in deposits specials.
Ramassar ed arder immundizchas combustiblas es char. Las consümentas ed ils consüments pajan ün import chi dependa da la quantità. Ün exaimpel fich derasà es la taxa da sach.

Ünsacura dvainta tuot s-chart – i dependa be dal temp. Immundizchas pudain nus però evitar, diminuir, reütilisar ed il rest dischmetter in uorden. La producziun ed il transport da mincha oget consüma energia, chaschuna immundizchas e suos-chainta la terra, l’ajer e l’aua. Consümar e dischmetter consciaintamaing güda a proteger las materias prümas e nos ambiaint.

(tenor www.chattà.ch; adattaziuns ed actualisaziuns in basa a www.bafu.admin.ch, www.swissrecycle.ch e www.gevag-gb.ch, 2013/2024)